

Krajinami (evropské) paměti se Sharon Macdonaldovou

Sharon MACDONALD, *Memorylands. Heritage and Identity in Europe Today*, London – New York, Routledge, 2013, 293 s., ISBN 978-0-415-45334-9

Promyšlená, nápaditá, názorově otevřená — i taková je kniha britské sociální a kulturní antropoložky Sharon Macdonaldové, která detailně a zároveň velmi přehledně mapuje problematiku spleťtých interakcí, jež vznikají při jakémkoli *zpřítomňování minulosti*. Opisný termín autorka využívá jako rámcový i zastřešující, neboť nabízí zkoumat s přiměřeným odstupem široké spektrum rozmanitých aspektů historie, paměti a kulturního dědictví, jež vstupuje do hry vždy, když začneme v Evropě vzpomínat, tematizovat otázky utváření národních identit nebo třeba kritizovat úpadek tradičních hodnot či devastaci památek.

Autorka čerpá především z antropologických a etnologických teorií a metodologických přístupů, neváhá však jejich meze překračovat. Výchozí otázky, teorie i metody představuje na základě diskuse vlastních i převzatých terénních výzkumů, precizuje a obohacuje je však i s pomocí dalších vědních disciplín, jež se za uplynulé dekády k problematice evropských kulturních odkazů — paměti, identity či dědictví — rovněž vyjadřovaly. Ke slovu se tak dostávají podněty filosofické, historiografické, uměnovědné, muzeologické, mediálně teoretické i další.

V témže duchu je pak zaměření publikace na výzkumy věnované evropskému kontinentu chápáno jako výzva k reflexi celé škály prolínajících se geografických perspektiv — místních, regionálních, (nad)národních i globálních — nikoli jako způsob, jak vytvořit reprezentativní syntézu, jež by měla ambice vysvětlit okolnímu světu, proč a jak neutuchající zájem Evropanů o vlastní minulost vzniká. Přesto lze *Memorylands* za syntetickou práci považovat, byť usiluje spíše o komplexní porozumění zkoumaným fenoménům než o jejich jednoznačný výklad. Autorčina příkladná práce s vědomím vlastní teoretické, metodologické, kulturní i časové situovanosti navíc evropským čtenářům úspěšně brání, aby při čtení sklouzávali k civilizační sebestřednosti či sebelítosti, povšechným morálním soudům, neřku-li dokonce k apokalyptickým vizím na adresu *svého i cizího* světa.

Kniha je rozdělena do devíti kapitol, v nichž se Sharon Macdonaldová postupně vyrovnává nejen s terminologickými a metodologickými otázkami, ale také s oborově specifickými předpoklady, tradičními názory a vyslovenými i skrytými morálními postoji, které obecně sdílená přesvědčení i chytlavé metafory, ať už varují před zneužíváním historie, paměťovým boomem nebo třeba výprodejem kulturních hodnot, obvykle zakládají. Generalizace na téma jednosměrné kontinuity času, bezzubosti nostalgických vzpomínek, ohrožené autenticity věcí i míst nebo muzealizace každodennosti slouží autorce jako východiska k diskusi a podnět k přezkoumání dotčených problémů. Kapitola za kapitolou pak dokládá, že odborná erudice i empatie Sharon Macdonaldové jsou vskutku úctyhodné.

Autorku zajímají nejen tradiční vyprávění nebo jiné formy medializace uplynulého času, ale také jeho symbolické a hmotné reprezentace, včetně těch smyslových. V hledáčku její pozornosti se ocitají přesvědčení historiků, stejně jako emoce spojené s rodinnými fotografiemi a bibeloty, uspořádání muzejních expozic, stejně jako reklamní strategie pouličních stánků s kebabem. Zkoumá individuální motivace pa-

mětníků i účastníků vzpomínkových aktů, stejně jako nástroje národních a nadnárodních kulturních politik. Reflexivnímu zvážení nakonec neuniknou ani evropské finanční rámce, jejichž ambivalentní role při ochraně a podpoře kulturní rozmanitosti už potrápila nejméně jednoho unijního politika, stejně jako lokálního patriota.

Zpřítomňování minulosti, ať už má podobu evropské historické soutěže pro mládež organizované z Německa, vzrušené sousedské debaty v poválečné bosenské Tuzle nebo účelově budovaného interpretačního centra na ostrově Sky, však Sharon Macdonaldová nahlíží vždy z vícera interpretačních hledisek. Klade vedle sebe reflektivní i afektivní potřeby zainteresovaných jednotlivců, institucionální zájmy odborníků, stejně jako instrumentální cíle politiků a podnikatelů. V souladu se svými badatelskými zásadami a cíli tak nabízí čtenářům „detailní pohled, který obvykle nepoukáže pouze na složitost zkoumané otázky, ale často také odhalí skryté předpoklady, které jsou aktéry výzkumu jen málokdy reflektovány a teoretiky bývají většinou přehlíženy.“ Teprve taková práce podle ní totiž „dokáže osvětlit jiné způsoby nahlížení problému a změnit způsob, jak mu obvykle rozumí akademická i laická veřejnost.“

Dodávám, že k naplnění autorčina záměru dochází rovněž proto, že se umí ptát věcně a odpovědi zkoumat nepředpojatě. Přestože systematicky problematizuje takové kulturní „jistoty“ i „nešvary“ jako je účelová historická produkce, vyprávění, prožívání či prodávání minulosti, budování transkulturní galerie na politickou zakázku, nebo zrod kosmopolitní paměti o holocaustu, její text netrpí ironickými poznámkami, ani politickou rétorikou. Zároveň, jak naznačuje obtížně přeložitelný název publikace, který v angličtině odkazuje nejen k dynamickým modelům krajiny a kultury, ale také k tematickým zábavním parkům typu Disneylandu, autorka nezavírá oči před změnami, ani nerezignuje na hodnotové soudy. *Memorylands* tak přináší optimistické, antropologickými výzkumy podložené stanovisko, že dokud existuje budoucnost, není důvod, aby (evropská) paměť a rozmanité způsoby jejího kulturního uchovávání zmizely.

Na závěr si ještě dovoluji připomenout, že současná ředitelka Mezinárodního centra pro antropologický výzkum muzeí, jež vzniklo v souvislosti s revitalizací proslulého Muzejního ostrova v Berlíně v roce 2015, zastávala již v čase vydání knihy profesuru kulturní antropologie na univerzitě v Yorku a post hostující profesorky na Ústavu evropské etnologie Humboldtovy univerzity v Berlíně. Sociálně a kulturně antropologické reflexi otázek, jež se dotýkají problematiky utváření hmotného i nehmotného dědictví, tvorby a percepce muzejních expozic pak zvláště, se však věnuje již od počátku své akademické kariéry. Známe jsou zejména její příspěvky na téma politické role paměťových institucí a památek.

V devadesátých letech 20. století byla například editorkou průlomového sborníku *The Politics of Display: Museums, Science, Culture* (1997), který reagoval z pozic tzv. nové muzeologie na mezinárodní aféru, již vyvolal způsob vystavení a interpretace bombardéru Enola Gay v americkém Národním muzeu letecké a vesmírné techniky. Otázka, zda je možné prezentovat válečný letoun, který byl v roce 1945 použit ke svržení atomové bomby na Hirošimu, pouze jako technickou památku bez jakéhokoli pokusu o vysvětlení historického a politického kontextu, tehdy otřásla „objektivistickými“ standardy muzejní teorie i výstavní praxe. O deset let později pak vyšla klíčová práce Sharon Macdonaldové *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg*

and Beyond (2008), která zkoumá vliv monumentální nacistické architektury, jež je připomínkou dějů, na něž by poválečná německá společnost raději zapomněla, na utváření identity obyvatel i návštěvníků Norimberku. Kolekce dílčích studií z let 1997–2012, z nichž postupně vzešla také recenzovaná monografie, jen dále dokládá, proč se v uvedeném období stala Sharon Macdonaldová respektovanou odbornou autoritou nejen na poli antropologických, ale také kulturních, paměťových a muzejních studií.

Hana Havlůjová

Hans RENDERS – Binne de HAAN – Jonne HARMSMA (edd.), *The Biographical Turn. Lives in history*, Abingdon – Oxon – New York, Routledge, 2016, 238 s., ISBN 978-1-138-93971-4*

V roce 2017 vyšla v nakladatelství Routledge kniha *The Biographical Turn* s podtitulem *Lives in History*.¹ Termín „biografický obrat“ spolu s příslibem reflexe jeho teoreticko-metodologických důsledků deklarovaným v úvodu knihy, oslovuje očekávání spojená s potřebou reflexe žánru biografie v historiografii.²

Podíváme-li se blíže na kolektiv autorů a strukturu této kolektivní monografie, zjistíme, že se nejedná o zjevení ze vzduchoprázdna, ani o nahodilý sborník z konference či workshopu, který pouze zvolil atraktivní název. Pro editorské trio Hans Renders, Binne de Haan a Jonne Harmsma nejde o první spolupráci na tématu teorie biografie. Profesor Hans Renders je ředitelem Biografického ústavu při Univerzitě v Groningenu a témata spjatá s biografickým psaním tvoří těžiště jeho zájmu. Spolu s Binne de Haan připravili v roce 2013 kolektivní monografii *Theoretical Discussions of Biography*.³ Renders také patří k zakladatelům Biographers International Organization (BIO). Binne de Haan je vědeckým pracovníkem Biografického institutu v Groningenu a ve své publikační činnosti se často zaměřuje na vztah mikrohistorie a biografie. Jonne Harmsma — hlásící se k téže instituci jako ostatní editoři — se zabývá především biografickým bádáním v rámci politických dějin.

Pokud nahlédneme do staršího publikačního počínu tohoto autorského týmu, lze vyznačit některé kontinuity i posuny editorského týmu v přístupu k tématu historické biografie. Kniha *Theoretical Discussions of Biography* stojí na jedné straně do velké míry na Hansu Rendersovi, který do ní přispěl devíti texty z celkových sedmnácti.

* Tento výstup vznikl v rámci projektu *Historie — klíč k pochopení globalizovaného světa: Odkazy pokrokových osobností naší minulosti: biografie jako předmět historického výzkumu*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků Specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2017.

1 Hans RENDERS — Binne DE HAAN — Jonne HARMSMA (edd.), *The biographical Turn. Lives in history*, Routledge, London 2017.

2 Tamtéž, s. 3.

3 Hans RENDERS — Binne DE HAAN, *Theoretical discussions of biography: approaches from history, microhistory, and life writing*, Lewisto 2013.

OPEN
ACCESS